

**Josip BOŠNJAKOVIĆ – Sanda
SMOLJO-DOBROVOLJSKI**

Bogatstvo suosjećanja

– Kršćanska sadašnjost, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb – Đakovo, 2023., 443 str.

Doc. dr. sc. Josip Bošnjaković, profesor psihologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu i na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu, i doc. dr. sc. Sanda Smoljo-Dobrovoljski, profesorica psihologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu i znanstvena suradnica i supervizorica u Centru za promicanje dobrobiti ranjivih osoba pri Hrvatskom katoličkom sveučilištu, objavili su u suautorstvu knjigu *Bogatstvo suosjećanja*. Knjiga sadrži 443 stranice, a recenzenti su prof. dr. sc. Mihály Szentmártoni i izv. prof. dr. sc. s. Silvana Fužinato.

Sadržaj knjige obuhvaća: *Predgovor* (11–13.); *Opći uvod* (15–18.); *1. Suosjećanje se rađa u ljubavi* (19–77.); *2. Utjecaj intrapsihičkih dinamika na razvoj suosjećanja* (81–137.); *3. Bogatstvo suosjećanja u Novom zavjetu i primjena suosjećanja na mnogostrukost životnih situacija* (141–336.); *4. Biseri suosjećanja za sva vremena* (339–388.); *5. Razvijanje sposobnosti suosjećanja i otpornosti u zamoru suosjećanjem* (391–408.). Na koncu knjige nalazi se *Bibliografija* (409–438.), *Figure* (439.) i *Životopisi autora* (441–443.).

U *Općem uvodu* autori predstavljaju knjigu kao plod višegodišnjega znanstvenoga rada, znanstvene i stručne refleksije, iskustva te znanstveno-stručne kritike i povratne informacije. Pisana je u svjetlu desetogodišnjega radnoga iskustva u psihoterapiji s osobama u njihovim različitim potrebama. Stoga je glavni cilj, prema riječima autorā, jednim dijelom dati novo značenje pojmu suosjećanja, u nadi da će on, u kontekstu teološke misli, postati bliži ne samo vjernicima, nego i nevjernicima (usp. str. 16.). Misao vodilja knjige jest suosjećajni Bog i Isus, prema mišljenju autorā, utjelovljeno Božje suosjećanje: »Bog se očituje upravo ondje gdje ljudi, suosjećajući, djeluju jedni prema drugima, očitujući na taj način prisutnost Boga u svijetu« (str. 17.).

Otkrivanje lica suosjećajnoga Boga utjelovljenoga u njegovu sinu Isusu autori započinju detaljnom analizom pojma ljubavi jer se upravo u njoj rađa suosjećanje, ali i empatija, milosrđe, samosuosjećanje i suosjećajna ljubav. Svoje spoznaje autori crpe iz dvaju biblijskih tekstova. Prvi je iz *Knjige postanka* u kojoj se u 22, 2 prvi put spominje glagol *ljubiti*, a drugi iz *Prve Ivanove poslanice* (4, 16) u kojoj nalazimo najljepšu definiciju Boga: Bog je ljubav. Nakon prikaza različitih lica ljubavi, ne idealizirajući stvarnost i naglašujući da, prema kršćanskoj objavi, živimo u doba svadbe između Boga, zaručnika, i Božjega naroda, zaručnice, doc. dr. sc. Bošnjaković i doc. dr. sc. Smoljo-Dobrovoljski definiraju pojam

suosjećanja. Pozivajući se na Daviesovo promišljanje o suosjećanju u svjetlu Božje kenoze, reći će da ono »predstavlja epifaniju (objavu) društvenosti sebstva, te upućenost sebstva prema drugim bićima« (str. 39.). Uz povijesni pregled razvoja i kristaliziranja pojma suosjećanja, naglašujući pet sastavnica koje, prema Straussu i dr., definiraju suosjećanje: prepoznati patnju; razumijevati univerzalnost ljudske patnje; biti empatičan s osobom koja pati i povezati se s nevoljom; tolerirati neugodne emocije koje se pojavljuju kao odgovor na pomaganje osobi koja pati te pritom ostati otvoren i prihvaćati patnju druge osobe; motivacija kako djelovati kako bi se ublažila/olakšala patnja druge osobe. Autori razrađuju sličnosti i razlike između suosjećanja i empatije, suosjećanja i milosrđa te na poseban način definiraju samosuosjećanje kao prepoznavanje vlastite patnje i spremnosti pružanja istinske brige i razumijevanja vlastitih slabosti (usp. str. 59–60.). Prvo poglavlje autori završavaju prikazom suosjećanja u *Starom* i *Novom zavjetu* analizirajući hebrejske pojmove *rāham* – ‘biti suosjećajan’ – i *rehem* – ‘majčina utroba’ – te grčke *splaghna* – ‘utroba, srce, osjećaji, sjedište osjećaja’.

Drugo poglavlje autori posvećuju razvoju suosjećanja na svjesnoj i nesvjesnoj razini, s naglaskom na obitelj kao primarnu zajednicu i privilegirano mjesto u kojem osoba, od začeca do odrasle dobi, uči biti u odnosu s drugima, tj. razvija empatiju, suosjećanje i suosjećajnu ljubav. Služeći se doprinosima

dubinske psihologije i nadahnjujući se na Nazaretskoj obitelji u kojoj je Isus, u odnosu prema Mariji i Josipu, ali i u njihovu uzajamnom odnosu kao sudružnika, učio ljubav prema siromasi, grješnicima, isključenima iz društva, carinicima itd. Naime autori drže da se u teološkim mislima podrazumijeva ili smatra da su Isusu kvalitete ljubavi, suosjećanja i milosrđa bile urođene te da se premalo govori o tome da ih je on upijao i razvijao u ambijentu Nazaretske obitelji (usp. str. 81.). U tom kontekstu, koristeći se rezultatima dubinske psihologije, autori razrađuju sljedeće važne teme: *Utjecaj afektivnog nesvjesnog na razvoj suosjećanja*; *Nesvjesne potrebe i afektivna memorija suosjećanja*; *Transforni procesi i suosjećanje*; *Različiti oblici psihodinamike suosjećanja*; *Razvoj psihodinamike suosjećanja u obitelji*; *Razvojne faze suosjećanja od intrauterinog razvoja do adolescencije*. No različite dinamike zdravoga rasta i razvoja, zaključuju autori, nisu jamstvo da će osobe izići iz obitelji u potpunosti opremljene i spremne za sve ono što ih u životu očekuje (str. 136.).

U trećem, sadržajno najopširnijem dijelu knjige autori analiziraju deset novozačetnih tekstova u kojima se nalazi, za njihovo istraživanje, vrlo važan glagol *splahnizomai* – ‘suosjećati’, želeći otkriti sve bogatstvo suosjećanja u *Novom zavjetu* i primijeniti ga na mnogostrukost različitih životnih situacija. Tako, uspoređujući svoje istraživanje s ulaskom u dvorac u kojem se iz velike aule kroz »vrata suosjećanja« ula-

zi u deset prostorija, autori započinju svoje otkrivanje bogatstva suosjećanja euharistijom – *mjestom susreta s Bogom koji suosjeća i mjestom rađanja vjernika koji suosjećaju* u kontekstu Matejeva izvješća o Isusovu umnažanju kruha (15, 32–38). U svjetlu Isusova suosjećanja prema gladnom mnoštvu koje ga je tri dana slijedilo. Suosjećanje znači dijeliti životna dobra, ne samo materijalna, s drugima. Izvor takvoga života jest euharistija koja je u svojoj biti relacijska stvarnost (usp. str. 145.). Na temelju Matejeva izvješća o Isusovu suosjećanju sa silnim svijetom i u izlječenju njegovih bolesnika (14, 14) autori promišljaju o suosjećanju u radu s osobama koje trpe zbog bolesti. Naime »briga onih koji rade u bolnicama očituje se u sljedećim karakteristikama bliskima suosjećanju: osjetljivosti za druge, empatiji, ljubaznosti, pristupu usmjerenom na osobu, međuljudskom odnosu, uključenosti, osnaživanju, poznavanju osobe, razumijevanju kako se ljudi osjećaju, neosuđivanju, znati slušati i znati dati odgovore, preuzimanju odgovornosti i zauzimanju za osobe« (str. 167–168.). Svećenik koji suosjeća u središtu je promišljanja trećega izvješća o Isusu. Svećenik se, vidjevši mnoštvo, sažali nad njim, »jer bijahu izmučeni i ophrvani kao ovce bez pastira« (Mt 9, 36–38). U toj perspektivi autori promišljaju o sljedećim važnim temama za razumijevanje suosjećanja svećenika koje obogaćuje i njihov život jednako kao i život povjerene im zajednice: *Svećenik – po naravi poziva pozvan suosjećati, Suosjećajni sluga voditelj (ser-*

vant leader), Model svećeničke suosjećajne ljubavi, Zamor suosjećanjem i opasnosti (svećeničkog) suosjećanja, Prevencija zamera suosjećanjem i neke praktične smjernice, Zloupotrebavanje pozicije i uloge svećenika. Iako je po svojoj naravi svećenik osoba koja je senzibilizirana za patnju drugoga, na njega utječe više čimbenika. Stoga je, drže autori, potrebno »trajno ulaganje u formaciju svećenika i svećeničkih kandidata osposobljavajući ih da postanu svećenici koji znaju suosjećajno ljubiti i biti suosjećajni sluge voditelji« (str. 205.). U četvrtom tekstu, koji donosi Isusovu prisposobu o gospodarstvu koji se smilova svom sluzi i otpusti mu dug (Mt 18, 23–27), doc. dr. sc. Bošnjaković i doc. dr. sc. Smoljo-Dobrovoljski promišljaju o suosjećanju obasjanom Božjim opraštanjem i izazovu ljudskoga opraštanja i otpuštanja dugova. U teološkoj perspektivi opraštanje ima svoj izvor u Bogu koji bezuvjetno ljubi i prašta te uključuje niz relacija: odnos prema Bogu, prema bližnjemu i prema samomu sebi. U dvojici slijepaca koji mole Isusa da im se smiluje autori pronalaze poticaj za promišljanje o suosjećanju kao važnom etičkom načelu u ljudskom djelovanju. Dijeliti patnju i bol drugih ljudi put je suosjećanja koji vodi k osobnom rastu i sazrijevanju te istinskom gledanju tjelesnim očima i očima srca, jer »ljubav je ona koja pronalazi put prema pogledu« (str. 231.). Suosjećanje prema isključenima iz društva tema je šestoga promišljanja, nadahnuta na Isusovu ozdravljenju gubavca (Mk 1, 32–45). Na primjeru Isusova djelovanja prema

gubavcu i na poseban način prema Petru i Judi, autori upozoravaju na važnost iskustva Božje uključivosti kako bi čovjek i prema sebi i prema drugomu bio uključiv. S toga motrišta zanimljivi su i rezultati istraživanja o razlikama koje društveni staleži stvaraju u suosjećanju. Naime gotovo sva istraživanja, tvrde autori, potvrđuju da osobe s nižim socioekonomskim statusom pokazuju više razine suosjećanja. Mk 6, 30–34 evanđeoski je ulomak u svjetlu kojega autori, ulazeći u sedmu prostoriju, promišljaju o suosjećanju, dijeljenju znanja i narcisoidnosti. Da bi čovjek mogao suosjećati i suosjećajno dijeliti svoje znanje, potrebno je da obnovi svoje snage u istinskom odmoru – odmoru u Bogu, a u Isusovu blagom i poniznom srcu otkriti i model svojega poučavanja. U ovom poglavlju autori posebnu pozornost posvećuju i patološkom narcizmu, tj. trajnoj usmjerenosti na samoga sebe i patnji osobe zbog narcisoidne zatvorenosti u sebe koja je jedna od prepreka suosjećajnoga učenja u današnjem društvu (usp. str. 281.). Na temelju evanđeoskoga teksta iz Markova evanđelja o Isusovu sažaljenju nad silnim svijetom koji nije imao što jesti (8, 1–10), autori nadalje promišljaju o suosjećanju i karitativnim institucijama, otkrivajući u našem svijetu i vremenu nova lica Božjih siromaha kao što su ovisnici, izbjeglice, napušteni, ostavljeni, zlostavljani itd. Posebnu pozornost posvećuju i pandemiji bolesti COVID-19 i postcovid siromaštvu kao pandemiji usamljenosti i siromaštvu odnosa u kojima su i društvo i Crkva pozvani prepoznati nove

siromašne, posvetiti im posebnu pozornost, suosjećati, skrbiti i štititi (usp. str. 293.). U traženju odgovora na siromaštvo – materijalno i nematerijalno – suvremenoga čovjeka autori promišljaju o misionarskom izlasku karitativnih djelatnika, pastoralnoj revitalizaciji, Caritasu – srcu pastoralnoga djelovanja – i stilovima vodstva. U devetom evanđeoskom tekstu (Mk 9, 14–29), pod naslovom *Suosjećanje i doživljavanje Boga kroz molitvu*, autori ističu važnost osobnoga odnosa s Bogom iz kojega osoba koja pomaže drugima crpi snagu, svjetlo, razumijevanje i suosjećanje. U tom pogledu vrlo je važno razviti zdrav koncept i pravilnu sliku Boga te u molitvenom susretu s Bogom doživjeti preobrazbu vlastite nutrine. Vrhunac razvoja suosjećanja, drže autori, donosi evanđelist Ivan u 19, 13–15. Iako se u tom tekstu izričito ne govori o suosjećanju, oni u njemu prepoznaju Isusa kao utjelovljeno suosjećanje: »Isus, zaručnik, kod evanđelista Ivana, točno u podne, šesti dan po Ivanovu evanđelju, što aludira na novo stvaranje, izveden je na Lithostrotos, te, dok trpi najveću nepravdu ljubi, prašta i suosjeća. To je susret s Bogom, s Isusom, koji liječi i pojedinca i zajednicu.« (str. 318.) U Lukinu izvješću o Isusovu uskrišenju sina udovice iz Naina (7, 11–15) autori promišljaju o suosjećanju u trenutcima smrti zaključujući: »U pripremi za smrt, a zatim i u brizi za umiruće, suosjećanje, nježnost i strpljenje jesu kvalitete koje, na ljudskoj razini govoreći, mogu povećati kvalitetu i umjetnost (*ars morendi*) umiranja.« (str. 335.)

U četvrtom poglavlju doc. dr. sc. Bošnjaković i doc. dr. sc. Smoljo-Dobrovoljski žele otvoriti još dvojna vrata dvora, koja prema njihovu mišljenju, imaju svečanije dovratke. Prva vrata ulaz su u promišljanje o Lukinoj prisposobi o milosrdnom Samarijancu (10, 25–37), a druga o milosrdnom ocu (15, 11–32) u kojima se također pojavljuje glagol *splaghizomai* (hebr. *rāham*). U njima prepoznaju bisere suosjećanja za sva vremena koji se mogu primijeniti u mnogim životnim situacijama i u brojnim međuljudskim odnosima, zaokružujući svoje promišljanje o suosjećanju u *Novome zavjetu*. U naslovu *Razvijanje sposobnosti suosjećanja i otpornosti u zamoru suosjećanjem* pružaju čitateljima praktične smjernice i pomoć u razvijanju suosjećanja te model otpornosti zamora suosjećanjem upozoravajući na čimbenike koji im mogu pomoći da ne sagore, suosjećajući i potičući ih da se, u cijelom tom procesu, brinu i o samima sebi.

Nakon *Općega zaključka* nalazi se vrlo bogata literatura na engleskom, talijanskom, njemačkom, hrvatskom, slovenskom i srpskom jeziku, kojom su se autori koristili u pisanju toga vrlo vrijednoga i iznimno korisnoga djela.

Zaključno se može s lakoćom ustvrditi da u knjizi *Bogatstvo suosjećanja* autori

na znanstven i široj čitateljskoj publici razumljiv način pomišljaju o vrlo aktualnoj temi suosjećanja, uspješno povezujući rezultate dosadašnjih znanstvenih istraživanja i desetogodišnje osobno iskustvo rada u psihoterapiji s osobama u njihovim različitim potrebama. Pišući uobičajenim akademskim diskursom, autori su na vrlo plodonosan način povezali teoriju i praksu, temeljeći znanstvene spoznaje i tvrdnje na *Svetome pismu* i potkrjepljujući ih osobnim psihološkim i terapeutskim iskustvom. U tom svjetlu knjigu toplo preporučujemo svima onima koji po svom pozivu i poslanju suosjećaju s drugima, ali i svakomu čovjeku, vjerniku i nevjerniku, koji u ranjenom srcu brata i sestre, suosjećajući s njim suosjećajnom ljubavlju, spoznaje premilosrdno srce Boga našega, svjedočeći Boga ljubavi i života, posebice u trenucima, događajima i situacijama u kojima je čovjeku, shrvanom teškim teretom patnje i boli, teško prepoznati Božju nazočnost. Neka *Bogatstvo suosjećanja*, prema želji autorā, svakomu čitatelju pomogne u razvoju suosjećanja i u otkrivanju novih lica Božjih siromaha u ovome svijetu i u ovome vremenu, u dubokoj svijesti da sve ono što su učinili jednemu od njegove najmanje braće i sestara, Njemu su učinili (usp. Mt 25, 40).

Silvana Fužinato